

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет фізичної культури
Кафедра теорії і методики фізичного виховання

Дипломна робота (проект)
магістра

з теми «НЕТРАДИЦІЙНІ ЗАСОБИ І МЕТОДИ КОРЕКЦІЇ ПОРУШЕНИХ ФУНКЦІЙ
ДІТЕЙ ПІД ЧАС ЗАНЯТЬ ФІЗИЧНИМИ ВПРАВАМИ»

Виконав: студент 2 курсу, групи
FK1-M22,
спеціальності 014 Середня освіта (Фізична культура)
Яцук Денис Андрійович
Керівник: Єдинак Г. А., доктор наук з
фізичного виховання та спорту, професор
Рецензент: Галаманжук Л. Л., доктор
педагогічних наук, професор

Кам'янець-Подільський – 2023 рік

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ ФІЗИЧНОЇ АКТИВНОСТІ У КОРЕКЦІЇ ПОРУШЕНИХ ФУНКЦІЙ ДІТЕЙ	7
1.1 Загальна характеристика симптомокомплексу порушених функцій дітей.....	7
1.2 Фізична активність як засіб корекції порушених функцій дітей	17
1.3 Загальна характеристика нетрадиційних для класичного фізичного виховання засобів і методів	26
РОЗДІЛ 2 МЕТОДИ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ	41
2.1 Методи дослідження	41
2.2 Методи дослідження	43
РОЗДІЛ 3 ОСОБЛИВОСТІ ПОКАЗНИКІВ ФІЗИЧНОГО СТАНУ ДІТЕЙ ІЗ ПОРУШЕНИМИ ФУНКЦІЯМИ СЛУХУ	44
3.1 Порівняльна характеристика дітей із порушеними функціями та фізично здорових однолітків	44
3.2 Організаційно-методичні умови використання нетрадиційних засобів і методів фізичного виховання у корекції порушених функцій зору і слуху дітей	51
ВИСНОВКИ	65
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	67

ВСТУП

Актуальність теми. Фізичне виховання для досягнення поставленої мети використовує комплекс засобів і методів. Основним специфічним засобом є фізичні вправи, оскільки їхнє використання сприяє вирішенню всіх завдань фізичного виховання. Крім цього іншими, але також важливими засобами, є гігієнічні та природні чинники. Хоча за допомогою цих засобів можна вирішити тільки деякі завдання фізичного виховання, але враховуючи сучасні тенденції цього педагогічного процесу, а саме щодо його оздоровчого пріоритету, такі засоби набувають важливого значення [1; 3; 13; 46].

Крім засобів, педагогічний процес передбачає використання комплексу методів, що належать до загальнопедагогічних або специфічних. Конкретизуючи відзначаємо, що загальнопедагогічні – методи, які використовуються будь-яким педагогом; найбільш поширені у практиці фізичного виховання такі групи методів: наочної дії, мовної дії, ігровий. Разом із тим, учитель фізичного виховання використовує багато методів, що притаманні тільки цьому педагогічному процесу. Одна з класифікацій передбачає розгляд методів з позиції навчання рухових дій і розвитку рухових (фізичних) якостей, функціональних можливостей [62; 64].

Не зупиняючись на характеристиці зазначених груп методів та засобів відзначимо, що деякі з них розглядаються як нетрадиційні для фізичного виховання. Така позиція ґрунтується на наступній інформації: основна особливість – такі засоби і методи відзначаються обмеженнями в їхньому виборі. Це зумовлено тим, що обов'язкові заняття з навчальної дисципліни «Фізична культура» можуть використовувати тільки засоби, які забезпечують підвищену фізичну активність [24; 72].

До нетрадиційних засобів є інтенсивне загартовування (ходіння босоніж, обтирання снігом, обливання холодною водою, відвідування сауни); спеціальні лікувально-профілактичні процедури (фітотерапія, аромотерапія,

лікувальна фізична культура, масаж, фізіотерапевтичні процедури тощо) [4; 26; 54]. Крім цього, до нетрадиційних фізичних вправ відносять західні системи вправ (атлетична гімнастика, спортивна аеробіка, гідроаеробіка, пілатес, стрейчінг, шейпінг) та східні системи вправ (йога, тай-чі, у-шу, цигун) [15; 41; 43; 47; 61; 69; 75]. Крім цього, незважаючи на доведений позитивний досвід використання засобів Бобат-терапії [77] в корекції порушених функцій дітей за допомогою засобів і методів фізичного виховання. Проте, проблема, як ізольованого, так і комплексного застосування нетрадиційних засобів і методів дотепер залишається нерозв'язаною у багатьох аспектах, а диференціація засобів відповідно до моторних порушень взагалі відсутня [78]. Все зазначене засвідчує наявність проблеми стосовно можливості підвищити дієвість фізичної активності у вирішенні різних за змістом завдань. У зв'язку з цим виокремили таку тему дослідження: *«Нетрадиційні засоби і методи корекції порушених функцій дітей під час занять фізичними вправами»*.

Підготовлений дипломний проект у відповідності до плану науково-дослідної роботи, визначеного на 2019-2024 роки для науково-дослідної лабораторії Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка «Гендерні профілактично-оздоровчі технології фізичного виховання та реабілітації» за темою «Програмування профілактично-оздоровчих і розвивальних технологій фізичної активності дітей та молоді». Співвиконавець означеної теми, яким був автор, провів пошукову діяльність на обох рівнях дослідження. Так, на теоретичному рівні у питаннях передумов та стану використання нетрадиційних засобів і методів фізичного виховання у практиці корекції порушених функцій дітей. Дослідження на емпіричному рівні містило результати констатувального експерименту, що передбачав вимірювання визначених характеристик дітей. На підставі всіх таких матеріалів розроблено зміст, основу якого становлять нетрадиційні засоби і методи фізичного виховання, реалізація якого дозволить підвищити дієвість цього педагогічного процесу у вирішенні поставлених завдань.

Об'єкт дослідження – заняття фізичними вправами.

Предмет дослідження – нетрадиційні засоби і методи фізичного виховання в інклюзивному змісті занять фізичними вправами у закладі загальної середньої освіти.

Мета дослідження – вдосконалити організацію і зміст фізичної активності дітей із порушеними функціями, що ґрунтується на нетрадиційних засобах і методів фізичного виховання.

Завдання дослідження:

1. З'ясувати за матеріалами наявних джерел інформації в якому стані знаходиться розв'язання досліджуваної проблеми.

2. Визначити у дітей із порушеними функціями показники фізичного стану при використанні традиційного підходу до їхньої фізичної активності в умовах інклюзивної середньої освіти.

3. Визначити дієві організацію, зміст і способи реалізації фізичної активності дітей із порушеними функціями, основу якої становлять нетрадиційні засоби, методи фізичного виховання в інклюзивній освіті.

Методи дослідження. При проведенні дослідження були використані методи, узгоджені із завданнями та адекватними в аспекті об'єктивності опрацювання емпіричних даних. Такими були: *аналіз, узагальнення матеріалів джерел інформації; педагогічне тестування, педагогічний експеримент* – для одержання емпіричних даних щодо досліджуваної проблеми; *математичної статистики* – для коректного опрацювання емпіричних даних про показники фізичного стану дітей.

Практичне значення одержаних результатів. Матеріали дипломного проекту можуть бути використані, у першу чергу, вчителями фізичної культури у закладах загальної середньої освіти, в яких реалізується інклюзивне фізичне виховання. Крім цього, такий матеріал може бути використаний науково-педагогічними працівниками факультетів фізичного виховання, корекційної педагогіки, педагогічного під час читання лекцій і

проведення семінарських занять зі здобувачами вищої освіти, передусім із «Теорії і методики фізичного виховання».

Апробація результатів дослідження. Результати проведеного дослідження були представлені для обговорення на наукових конференціях. Зокрема, це стосується Всеукраїнської інтернет-конференції «Формування здорового способу життя студентської та учнівської молоді засобами освіти» (Кам'янець-Подільський, 2022-2023), науково-практичної конференції для аспірантів, викладачів, магістрантів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (2022-2023).

Публікації. Окремі результати дослідження ми представили у науковій публікації – Д. Яцук, Г. Єдинак. Нетрадиційні засоби і методи фізичного виховання у корекції порушених функцій дітей. *Збірник наукових праць студентів та магістрантів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. [Електронний ресурс]. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2023. С. 217-220.

Структура роботи. Робота виконана на 74 сторінках, вона складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел інформації. Основний текст роботи представлено на 66 сторінках друкованого тексту, що містять 6 таблиць та один рисунок. Список використаних джерел налічує 79 найменувань різних джерел інформації.

ВИСНОВКИ

1. Педагогічна діяльність з дітьми, які потребують корекції порушених функцій, значною мірою зумовлена глибокими знаннями класифікації особливостей дітей з різними обмеженнями можливостей, поняття про таку дитину. Щоб подолати негативні тенденції в підготовці дітей з обмеженими можливостями в розвитку до реабілітаційної та педагогічної діяльності, потрібне розроблення нових теоретичних підходів до їх навчання, виховання та організації всієї життєдіяльності, що впливають із глибокого аналізу сучасних проблем спеціальної освіти як в нашій країні, так і за кордоном. Особливе місце посідає вивчення особливостей психофізичного розвитку таких дітей. Це завдання повинно вирішуватися з урахуванням усього комплексу медичних, педагогічних, економічних, соціальних, соціально-психологічних й інших проблем, що стосуються реабілітаційної роботи з дітьми з обмеженими можливостями в розвитку, їх реабілітації та адаптації в соціальному середовищі, навчання і виховання.

2. Молодший шкільний вік - дуже важливий період у розвитку життєво важливих навичок. Від того, наскільки повноцінно здійснюється фізичне виховання в молодшому шкільному віці, значною мірою залежить не лише фізичний, а й розумовий розвиток у наступні роки. Кожній дитині в молодшому шкільному віці потрібно оволодіти базовими руховими навичками, які допомагатимуть оволодінню більш складними руховими діями в майбутньому. Під час проведення рухливих ігор та естафет в процесі педагогічного експерименту нами використовувались такі природні матеріали: шишки, горіхи, жолуді, дерев'яні колодки, камінці та сніг, що ефективно покращували процес фізичного виховання учнів сільського середовища, а також позитивно вплинуло на їх фізичну підготовленість, разом з тим, зміцнивши здоров'я хлопців та дівчат експериментальної групи.

Так, як дані засоби доцільно використовувати у сільському середовищі через наявність специфічних умов: немає спортивного залу, наявна мала кількість або взагалі відсутність оновленого інвентарю та обладнання та ін., ми використали нетрадиційні засоби у формі рухливих ігор та естафет, що покращило процес фізичного виховання молодших школярів.

3. Нетрадиційні види занять поміщаються видну в житті більшості молодих людей. Безперечно, використання вправ нетрадиційних видів гімнастики надає нове емоційне забарвлення, підвищує інтерес до занять, сприяє їх полюбленню, дає певні знання й уміння в самостійних заняттях, профілактиці хвороб і поліпшенні здоров'я. Однак потрібно підкреслити, що характерні вправи нетрадиційних видів гімнастики не повинні замінювати програмні заняття, а лише доповнювати їх, давати можливість для оновлення і розширення їх змісту. Нетрадиційні види гімнастики дають можливість вирішувати різні завдання фізичного виховання, а не тільки зміцнювати здоров'я, підвищувати функціональні можливості організму, формувати рухові уміння і навички, світогляд та розвивати різні якості, забезпечувати етичне і естетичне виховання. Виходячи з цих можливостей, нетрадиційні засоби і методи фізичного виховання мають великий потенціал в розвитку особистості. Використання таких засобів і методів забезпечує поліпшення функціональних можливостей організму дитини з порушеними функціями (у нашому випадку – порушенням зору) збільшує інтерес до занять фізичними вправами, дозволяє здійснювати саморегуляцію психоемоційних станів, формувати дисциплінованість. Враховуючи швидке поширення нетрадиційних систем фізичних вправ, можливо, вже скоро ці системи не будуть для нас так незвичайними, і дозволять кожній людині, прагнучій до краси, сили і здоров'я, зробити свої заняття не тільки корисними, але і приємними.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андріанов В. С. Основи фізичного виховання : метод. рек. Кривий Ріг, 2002. 102 с.
2. Атрощенко Т., Бондар Т. Наукові підходи до створення сприятливого інклюзивного освітнього середовища в початковій школі. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2021. Вип 36, т. 1, С. 195-200. doi: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/36-1-31>
3. Арефьев В. Г. Основи теорії та методики фізичного виховання : підручник. Кам'янець-Подільський: ПП Буйницький О. А., 2011. 368 с.
4. Бадалян Л. О., Журба Л. Т., Тимонина О. А. Детские церебральные параличи. Київ : Здоровья, 1988. 328 с.
5. Бар-Ор О., Роуланд Т. Здоровье детей и двигательная активность : от физиологических основ до практического применения. Пер. с англ. И. Андреев. Київ : Олімп. л-ра, 2009. 528 с.
6. Бондар Т. І. Тенденції розвитку інклюзивної освіти у США та Канаді : дис. ... докт. пед. наук : 13.00.01 Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія. Хмельницький, 2019. 607 с.
7. Бортфельд С. А., Рогачева Г. И. Лечебная физическая культура и массаж при детском церебральном параличе. Львів, 1986. 169 с.
8. Буховець Б. О. Фізична реабілітація дітей з дитячим церебральним паралічем з використанням бобат-терапії : дис.... канд. наук з фіз. виховання та спорту : 24.00.03 НУФВСУ. Київ, 2018. 251 с.
9. Валецька Р. Педіатрія : підручник. Луцьк: Волин. книга, 2007. 234 с.
10. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Київ-Ірпінь: Перун, 2004. 1440 с.
11. Видра О. Г. Вікова та педагогічна психологія : навч. посібник. Київ : Видавничий дім «Центр учбової літератури», 2017. 120 с.

12. Власова О. І. Основи психології та педагогіки : підручник. 2-е вид., переробл. Київ : Знання, 2011. 333 с.
13. Волков Л. В. Молодший шкільний вік: виховна спрямованість занять фізичною культурою і спортом : навч. посібник. Київ : Освіта України, 2007. 152 с.
14. Волкова Н. П. Педагогіка : навч. посіб. 3-е вид., стереотипне. Київ : Академвидав, 2009. 616 с.
15. Галак Н. Ю. Нетрадиційна гімнастика. – URL: <https://vseosvita.ua/library/statta-netradicijni-vidi-gimnastiki-321543.html>
16. Галаманжук Л. Л., Єдинак Г. А. Основи наукових досліджень : навч.-метод. посібник [Електронне видання]. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський нац. університет імені Івана Огієнка, 2021. 189 с.
17. Гонтаровська Н. Б. Теоретичні і методичні засади створення освітнього середовища як фактору розвитку особистості школяра : дис. ... докт. пед. наук : 13.00.07 / Ін-т пробл. виховання НАПН України. Київ, 2012. 474 с.
18. Демчук С. П., Куц О. С. Соціальна інтеграція та реабілітація неповносправних школярів із церебральним паралічем засобами фізичного виховання : навч. посібник. Львів : НФВ «Українські технології», 2003. 148 с.
19. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : підручник. 2-ге вид., доповн. Київ : Академвидав, 2012. 352 с.
20. Єдинак Г. А. Фізичне виховання дітей з церебральним паралічем : монографія. Кам'янець-Подільський : ПП Буйницький О. А., 2009. 394 с.
21. Єдинак Г. А., Шиян Б. М., Петришин Ю. В. Наукові дослідження у фізичному вихованні та спорті : навч. посіб. 3-є вид. стереот. [Електронне видання]. Кам'янець-Подільський : КПНУ імені Івана Огієнка, 2021. 280 с.
22. Заборчук Н. В. Створення інклюзивного освітнього середовища для забезпечення всебічного розвитку дитини як показник рівня свідомості нації. 2019. – URL: <https://conf.zippro.net.ua/?p=204>.

23. Івахненко А. А. Розвиток психомоторної функції глухих дітей молодшого шкільного віку засобами рухливих ігор: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук : спеціальність 13.00.03 ОДПУ імені К. Д. Ушинського. Одеса, 2012. 20 с.

24. Іващенко О. В. Теоретико-методичні основи моделювання процесу навчання та розвитку рухових здібностей у дітей : автореф. дис... д-ра пед. наук : 13.00.02 Чернігівський нац. пед. ун-т імені Т. Г. Шевченка. Чернігів, 2017. 40 с.

25. Ковінько М. С. Професійно-прикладна спрямованість занять фізичною культурою з учнями з церебральним паралічем : метод. реком. Львів : науково-видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2002. 45 с.

26. Козявкін В. І. Структурно-функціональні порушення церебральних та спінальних утворень при дитячому церебральному паралічу та система реабілітації цих хворих : автореф. дис... д-ра мед. наук : 14.01.15 ХНМУ. Харків, 1996. 33 с.

27. Козявкін В. І. Система інтенсивної нейрофізіологічної реабілітації. *Український вісник психоневрології*. 2000. Т. 8. Вип. 2 (24). С. 13–16.

28. Козявкін В. І., Лунь Г. П., Бабадагли М. О. Дитячі церебральні паралічі: профілактика й ефективність реабілітації за методом Козявкіна. *Соціальна педіатрія*. 2005. С. 31–36.

29. Колишкін О. В. Корекція рухових порушень дітей старшого шкільного віку з розладами слуху засобами адаптивного фізичного виховання : дис. канд. пед. наук : 13.00.03 СДПУ імені А. Макаренка. Суми, 2004. 247 с.

30. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи : монографія. Київ : Самміт-Книга, 2009. 272 с.

31. Корольчук М. С. Психофізіологія діяльності : підручник. Київ : Ельга, Ніка-Центр, 2003. 400 с.

32. Лавріненко Л. І. Школа для кожного (окремі аспекти інклюзивної освіти) : навч.-метод. посібник. Чернігів : Чернігівський національний технологічний університет (ЧНТУ), 2017. 168 с.

33. Лещій Н. П. Стан координаційних здібностей у глухих школярів. Наука і освіта. 2002. № 6. С. 112–116.

34. Люди з обмеженими можливостями (інваліди). – URL: <https://igov.org.ua/subcategory/1/3/situation/20>

35. Ляхова І. М. Теоретико-методичні основи корекції рухової сфери дітей зі зниженим слухом засобами фізичного виховання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.03 НПУ імені М. П. Драгоманова. Київ, 2006. 44 с.

36. Маліков М. В., Богдановська Н. В., Святьєв А. В. Функціональна діагностика у фізичному вихованні та спорті : навч. посібник. Запоріжжя : ЗНУ, 2006. 246 с.

37. Мельник І. С. Педагогічна психологія: дошкільний вік : навч. посібник. Київ : Київський у-тет імені Бориса Грінченка, 2013. 128 с.

38. Мерзлікіна О. А. Корекція фізичних вад підлітків 15–17 років з церебральним паралічем засобами фізичного виховання : дис. ... канд. наук з фіз. вих. і спорту : 24.00.02 ВДПУ. Вінниця, 2002. 193 с.

39. Містулова Т. Є. Математичні методи в теорії і практиці спорту : навч. посіб. Київ : Науковий світ, 2004. 90 с.

40. Миронова С. П. Корекційна спрямованість індивідуального навчання дітей з вадами психофізичного розвитку. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія : Соціально-педагогічна.* 2010. 15. С. 76-81.

41. Нетрадиційні засоби фізичного виховання. – URL: <https://www.google.com/search?q=%D0%BD%D0%B5%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%B4%D0%B8%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D1%96+%D0%B7%D0%B0%D1%81%D0%BE%D0%B1%D0%B8+%D1%84%D1%96%D0%B7%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE+%D0%B2%D0%B8>

<https://ua-referat.com/%D0%9D%D0%B5%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%B4%D0%B8%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D1%96+%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%B8+%D1%84%D1%96%D0%B7%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE+%D0%B2%D0%B8+&aqs=chrome.3.69i57j0i546l5.17710j0j7&sourceid=chrome&ie=UTF-8>

42. Нетрадиційні системи фізичних вправ. – URL: <https://ua-referat.com/%D0%9D%D0%B5%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%B4%D0%B8%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D1%96+%D1%81%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B5%D0%BC%D0%B8+%D1%84%D1%96%D0%B7%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B8%D1%85+%D0%B2%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2>

43. Нетрадиційні фізичні вправи. – URL: <http://bestref.at.ua/load/91-1-0-2796>

44. Ніколаєв Ю. М. Оптимізація розвитку фізичних якостей та координації рухів у дітей молодшого шкільного віку засобами гімнастики. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*. 2011. № 4. С. 43-47.

45. Носко М. О., Носко Ю. М., Лазаренко М. Г., Жула В. П., Могильний Ф. В., Філоненко О. А. Руховий розвиток школярів різних вікових груп : наукове видання / за наук. ред. М. Носка. Чернігів, 2020. 408 с.

46. Оптимізація фізичного виховання дитини у вітчизняній системі освіти : монографія. Е. С. Вільчковський, Н. Ф. Денисенко, А. В. Цьось, Б. М. Шиян [та ін.]. Запоріжжя : ЗОІППО, 2010. 250 с.

47. Осадчий Н. В. Нетрадиційні види гімнастики. – URL: http://nikosad34.blogspot.com/2019/03/3_39.html

48. Основи інклюзивної освіти : навчально-методичний посібник / за заг. ред. А. А. Колупаєвої. Київ : А. С. К., 2012. 308 с.

49. Павленко В. О., Павленко Т. В. Характеристика нетрадиційних видів фізичних вправ і спорту для самостійних занять студентів. *Основи*

побудови тренувального процесу в циклічних видах спорту: зб. наук. праць. Харків : ХДАФК, 2018. Вип. 2. С. 168–175.

50. Паффенбергер Р.С. Здоровый образ жизни. ; пер. с англ. И. Андреев. Київ : Олімп. л-ра, 1999. 320 с.

51. Прус С. В., Стиркул Ю. О. Розвиток мовної функції у дітей з церебральним паралічем шляхом стимулюючого впливу на дрібну моторику рук. *Соціальна педіатрія*. 2005. С. 320–321.

52. Пустовіт Г. П. Концептуальні засади модернізації змісту сучасної позашкільної освіти і виховання учнів. *Рідна школа*. 2010. № 10 (970). С. 19-24.

53. Ровний А. С., Ровний В. А., Ровна О. О. Фізіологія рухової активності : підручник. Харків, 2014. 343 с.

54. Романчук О. П., Беседа В. В. Методичні аспекти проведення та організації масажної гімнастики у ранньому віці. *Медична реабілітація, курортологія, фізіотерапія*. 2009. 4. С. 37-44.

55. Романчук О. П. Лікарсько-педагогічний контроль в оздоровчій фізичній культурі. 2010. 206 с.

56. Саламанкская декларация. Рамки действий по образованию лиц с особыми потребностями, принятые Всемирной конференцией по образованию лиц с особыми потребностями: доступ и качество. Саламанка. Испания, 7–10 июня 1994. – URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-94#Text2;

57. Сватъев А. Корекція рухової сфери у глухих дітей. *Дефектологія*. 2000. № 3. С. 36–38.

58. Седляр Ю. В. Особливості використання засобів адаптивного фізичного виховання в процесі корекції рухових порушень дітей із церебральним паралічем. *Молодіжний науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Фізичне виховання і спорт*. 2017. Вип. 26. С. 81-93.

59. Синьов В. М., Коберник Г. М. Основи дефектології : навч. посібник. Київ : Вища школа, 1994. 143 с.
60. Соловійов В. Розвиток фізкультурно-оздоровчої діяльності загальноосвітніх навчальних закладів у сільській місцевості. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. - 2012. - №6. - С.103-111.
61. Театр фізичного розвитку й оздоровлення. – URL: http://fastiv-dnz7.edukit.kiev.ua/organizaciya_navchaljno-ihovnogo_procesu/vprovadzhennya_innovacijnih_tehnologij/teatr_fizichnogo_rozvitku_ta_ozdorovlennya_ditej_dosh_kiljogo_viku_m_yefimenko/
62. Теорія і методика фізичного виховання. Загальні основи теорії та методики фізичного виховання : підручник [в 2-х т. / за ред. Т. Ю. Круцевич]. Київ : Олімп. л-ра, 2008. Т. 1. 391 с.
63. Теорія і методика фізичного виховання. Загальні основи теорії та методики фізичного виховання: підручник [в 2-х т. за ред. Т. Ю. Круцевич]. Київ: Олімп. л-ра, 2008. Т. 2. 367 с.
64. Фізичне виховання : метод. рекомендації. Миколаїв, 2019. 65 с.
65. Фізичне виховання: проблеми та перспективи : монографія за загальною редакцією проф. Г. П. Грибана. Житомир : Рута, 2020. 384 с.
66. Хахуля В. М. Підвищення ефективності системи фізичного виховання дітей середнього шкільного віку сільських шкіл. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка*. 2011. Вип. 86. Т.1. С. 201-204.
67. Худолій О. М. Загальні основи теорії і методики фізичного виховання : навч. посібник. 2-е вид., виправлене. Харків : «ОВС», 2008. 406 с.
68. Черненко С. О. Теорія й методика фізичного виховання : навч. посібник : у 2 част. Краматорськ : ДДМА, 2021. Ч. 1. 215 с.
69. Чустрак А. П. Нетрадиційні види гімнастики. Одеса: ПНПУ імені К. Д. Ушинського, 2021. 39 с.
70. Шевцов А. Г. Освітні основи реабілітології : монографія. Київ : Леся, 2009. 483 с.

71. Шевченко І. М. Оцінка фізичного розвитку та психомоторного розвитку дітей. Дніпропетровськ : Друкар, 2010. 139 с.
72. Шиян Б. М. Теорія і методика фізичного виховання школярів : підручник. Тернопіль : Навч. книга – Богдан, 2008. 234 с.
73. Шлапаченко О. А., Вісковатова Т. П. Корекція рухової активності та пізнавальних процесів у дітей 5–8 років зі спастичною диплегією з використанням рухливих ігор : метод. реком. Одеса : Інвац, 2008. 43 с.
74. Шуба Л. В. Рухливі ігри, як розвиток рухових якостей у школярів початкової школи. *Наука і освіта*. 2014. № 8. С. 212-216.
75. Штейнгерц А. Е. Дыхательные упражнения : метод. рекомендации. Одеса, 1980. С. 15-26.
76. Язловецький В. С. Фізіологічні основи фізичного виховання : навч. посібник. Кіровоград : РВЦ КДПУ імені В. Вінниченка, 2001. 164 с.
77. Bobath, K., Bobath, B. (1984). The neuro-developmental treatment. In: Scrutton D, eds. *Management of the motor disorders of children with cerebral palsy*. Philadelphia: JB Lippincott, 6-18.
78. Lennon, S., Baxter, D., Ashburn, A. (2001). Physiotherapy based on the Bobath concept in stroke rehabilitation: a survey within the UK. *Disabil Rehabil*, 23(6), 254.
79. Savlyuk, S. (2016). Особливості моторики дітей молодшого шкільного віку з депривацією слуху в процесі фізичного виховання = Features motor skills of children of primary school age deprivation hearing in the process physical education. *Journal of Education, Health and Sport*, 6(9), 818-831. DOI: <http://ojs.ukw.edu.pl/index.php/johs/article/view/3904>